

Ahmet Özhan'ın Seslendirdiği Eserlerde Dinî-Tasavvufî Unsurların Kullanımı

The Use of Religios and Mystical Elements in the Works
Performed by Ahmet Ozhan

Halime ÜLKÜSEVER
ORCID: 0009-0000-4050-9766

DOI: 10.5281/zenodo.15767152

OZET

Bu çalışmada, Ahmet Özhan'ın seslendirdiği eserlerde yer alan dinî ve tasavvufî unsurlar incelenmiştir. Özellikle Allah'ın isimleri (Allah, Hak, Mevlâ, Hû, Hüda, Rahmân/Rahîm, Alîm/Azîm, Celâl/Cemâl) bağlamında yapılan analizler, söz konusu eserlerde ilahî aşk, affedicilik, kudret, merhamet, tecelli ve vuslat gibi kavramların ne şekilde işlendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca tasavvufun temel kavramları olan aşk, vahdet ve tecellî gibi temalar, ilahî isimlerle olan bağları üzerinden değerlendirilmiş; şiirlerden alınan örneklerle açıklanmıştır. Her bölümde klasik şiir geleneğine yaslanan bu eserlerin tasavvufî düşünceyle nasıl bütünleştiği gösterilmiş ve ahlâkî mesajlar da ön plana çıkarılmıştır.

ABSTRACT

In this study, the religious and mystical elements in the works performed by Ahmet Özhan are analysed. The analyses made especially in the context of the names of Allah (Allah, Hak, Mevlâ, Hû, Hüda, Rahmân/Rahîm, Alîm/Azîm, Celâl/Cemâl) reveal how concepts such as divine love, forgiveness, power, mercy, manifestation and vuslat are treated in these works. In addition, themes such as love, wahdat and tecellî, which are the basic concepts of Sufism, are evaluated through their connections with divine names and explained with examples taken from the poems. In each chapter, it is shown how these works, which lean on the classical poetry tradition, are integrated with Sufi thought and moral messages are also brought to the fore.

Anahtar Kelimeler: Allah, Hak, Rahmân, Aşk, Vahdet.

Keywords: Allah, Hak, Rahmân, Love, Wahdat.

İlgili Yazar: Halime ÜLKÜSEVER

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Mevlana
Araştırmaları Enstitüsü. Konya/Türkiye
halimeulkusever@gmail.com

Başvuru Tarihi/Received: 29.04.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 16.06.202

Giriş*

Tasavvufî düşünce, İslâm medeniyetinin en derin ve en zengin yönlerinden birini teşkil eder. Bu düşünce sistemi, insanın manevî tekâmülünü esas alırken, aşk, teslimiyet, zikir, vahdet ve tecellî gibi temel kavramlar etrafında şekillenir. Asırlar boyunca bu anlayış; şiir, musiki ve sözlü gelenek yoluyla toplumun kültürel dokusuna işlemiştir. Özellikle klasik Türk müziğinde yer alan dinî-tasavvufî eserler, hem sözleri hem de yorumlarıyla bu derinliği yansıtan güçlü bir mecra olmuştur.

Bu bağlamda Ahmet Özhan, seslendirdiği eserlerde yalnızca bir sanatkâr değil, aynı zamanda tasavvufî düşüncenin çağdaş bir yorumcusu olarak öne çıkmaktadır. Özhan'ın yorumladığı eserler, klasik şiirin estetik yapısını ve tasavvufî içeriklerini günümüz insanına ulaştıran bir köprü niteliği taşır. Bu çalışmada, Ahmet Özhan'ın seslendirdiği şiirlerde yer alan Allah'ın isimleri ve çeşitli tasavvufî kavramlar incelenerek, bu eserlerin içeriği ortaya konulacaktır. Böylece dinî ve tasavvufî temaların şiirlerde ne şekilde işlendiği, bu unsurların nasıl bir anlam kurduğu açıklanacaktır.

1. Allah'ın İsimleri

1.1. Allah: *"Zât ismi. Ulûhiyyete mahsus sıfatların hepsini kendisinde toplamış bulunan, Zât-ı Vâcibu'l-Vücûd'a delâlet eden isim olup, sayılan isimler içinde ism-i a'zamdır."* (Cebecioğlu, 2004: 52).

Allah, Yüce yaratıcıya ait özel isimdir. Bu isim O'nun Kemâl, Cemâl ve Celâl sıfatlarını ifade eden anlamların bütününe kapsar. Allah'ın diğer tüm isimleri ise yine Allah'ı tasvir eder. Allah isminin çeşitli kelimelerden türediği fikri ileri sürülmüşse de "el- ilah" kelimesindeki hemze olan elifin düşürülmesiyle oluştuğu görüşü tercih edilmektedir... (Karaman vd., 2006: 23).

O, tasavvufî düşünceye göre, Vücûd-i Mutlak (Salt varlık), Kemâl-i Mutlak (Salt olgunluk), Cemâl-i Mutlak ve Hüsn-i Mutlak (salt güzellik) tir. Bundan dolayı aşk-ı zâtîsi ile bilinmeyi istemiş ve kâinatı yaratmıştır. İnsan O'ndan bir parçadır ve O'na kavuşmak ister. Mü'min kimseler cennette O'nu bir yönüyle, arada perde olmaksızın göreceklerdir. O maşuktur. İnsan O'nun aşkıyla dolu olmalı ve O'na kavuşmak için gayret göstermelidir. Sûfî O'na dünyadayken ulaşmayı gaye edinen kişidir.

Divan edebiyatında, Allah'ın birliğini konu alan tevhidler ile O'na yakarış içeren münâcâtlara önemli ölçüde yer verilmiştir. Şairler tarafından, özellikle kasîde nazım şekliyle olmak üzere, Allah çeşitli biçimlerde anlatılmıştır. Bu anlatım kimi zaman bütün bir manzume boyunca, kimi zaman da münferit beyitlerde gerçekleştirilmiştir. Allah'ın adı, şariat bağlamındaki isim ve sıfatlarıyla anılmıştır. Divan şairlerinin derin bir dinî bilgiye sahip oldukları ve yaşadıkları çağın dinî hayat seviyesi göz önünde bulundurulduğunda, Allah'tan saygı ve bilgiyle söz edilmesinin doğal bir sonuç olduğu görülmektedir.

Allah, Hak, Rab, Perverdegâr, Yezdan, İlâh, Hudâ, Tanrı, Bâri, Yaratan, Hâlık, Zü'lcelâl, Rahmân,

* Bu makale; Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırmaları Enstitüsünde devam etmekte olan "Ahmet Özhan'ın Seslendirdiği Eserlerde Mevlana ve Dinî-Tasavvufî Unsurlar" adlı yüksek lisans tezinin verilerinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Rahîm, Kibriyâ gibi birçok isimle doğrudan anıldığı gibi, Yed-i Kudret, Dest-i Kudret, Nakkaş-ı Ezel, Hâkim-i Mutlak gibi mecazî ifadelerle de Divan şiirinde yer bulur. Bu ad ve sıfatlarla Allah'ı anlatmak, divan şairinin şiirinde asla vazgeçemeyeceği temel bir konudur. Kur'ân ve hadislerden yapılan alıntılarla da O'nun sıfatları ve tecellileri sıkça dile getirilir. Yaratıcılığı, hayat verici oluşu, affediciliği, cömertliği ve şükür gibi vasıflar, acziyet içindeki insan için ne denli kıymetli olduğunun bilincinde olan şair tarafından öne çıkarılır; çünkü insan, bağışlanmayı da affı da ancak O'ndan dileyebilir.

Allah'ın insanda tecelli ettiği düşüncesi divan şiirinde yer bulur. Bazı insanlar O'nun sırrını taşır; zira her eser, onu meydana getirene muhtaçtır. Yaratılan, yaratıcısız düşünülemez. Divan şairi, dönemin hükümdarını "zıll-i Hakk" ya da "zıllullah" gibi sıfatlarla, yani Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olarak tanımlar. Ancak cihanın gerçek sultanı yine de Allah'tır.

Sonuçta şair, O'na hangi isimle seslenirse seslensin, her konuda Allah'tan yardım dilemeyi ihmal etmez (Pala, 2020: 21).

Şairlerimiz, lafza-i celâli yani Allah ismini tekbir, hayret, nida, istifham gibi bağlamlarda kullanarak çeşitli anlam oyunları yapmışlardır. Sihirli söz oyunları, tevriye, iham, tecâhül-i ârif gibi edebî sanatlarla bu ismi şiirlerinde derin anlam katmanlarıyla işlemişlerdir. (Onay, 2000: 88)

Çalışmamızda Allah kelimesi toplamda 38 şiirde geçmekte olup birçok dizede çok sayıda görülmektedir.

Affet isyânım benim

Hâlim yamân Allahım

Ref' et nisyânım benim

Meded amân Allahım (Güldeste 2/Affet İsyanım Benim)

Allah'ım sen isyanımı affet çünkü benim halim çok yamandır, seni unutmuş olsam da sen beni bağışla bana merhamet et. Muzaffer Ozak'a ait olan bu dizlerde şairin Allah'a bağışlanması için yakarışını, pişmanlığını dile getirdiğini ve Yüce Allah tarafından bağışlanıp affedilmeyi beklemesini görmekteyiz. Esirgeyen, bağışlayan ve yaratan yalnızca O'dur ki yalnızca ondan beklenir. Şair, hem pişmanlığını hem de acizliğini dile getirmektedir.

Allah seni yarattı kalbine ismini yazdı

Nefesinse Hu Hu der dilin der Allah Allah (Güldeste 3/Allah Seni Yarattı)

Dizelerinde ise insanın her an Allah'ı andığı vurgulanmaktadır. "Her insan Allah'ın fitratı üzere doğar." (Rum, 30/30) ayetinde söylendiği gibi insanın fitratında doğuştan beri bulunan inanma duygusunun olduğuna işaret edilmektedir. İnsanın bu gerçekliği içinde bulundurduğunu ve aslında her an, her nefesimizde Allah'a bağlı olduğumuzu, sürekli O'nu zikrettiğimizi dile getirilmektedir.

Sıdk ile Allâh'a kul ol mâl ü dünyâ fitnedir

Bir kefen giyip gidersin servet ü sâman gider (Son Nebi/Ey Gönül Bakma Cihane)

Allah’a samimiyetle kul ol ki, mal ve dünya aldatıcıdır yalnızca bir kefen giyer gidersin servetin mülkün de kalıcı değildir. Kelâmî Mustafa Efendi’nin bu dizelerinde ise bu dünya hayatının, tüm mal mülk ve servetin geçici olduğunu insanın bu hayattaki ilk amacının Allah’a samimiyet ile kulluk etmesi, içtenlikle yönelmesi olduğu görülmektedir. Şair, her şeyin geçici olduğunu, sonunda her şeyin geride bırakılıp kefenden başka bir şeyin kalmayacağını hatırlatıp insanı tek gerçek olan değere yönelmeye davet edilmektedir.

1.2. Hak: Kelime anlamı olarak “inkâr edilmesi mümkün olmayan sabit gerçek, doğru, doğruluk, adalet, hikmet, hikmete uygun gerçekleşen hüküm, görev, zorunluluk, düzen, uyum, uygunluk, pay, hisse, nasip ve varlık” gibi anlamlara gelen hak kavramı, Allah’ın isim ve sıfatlarından biri olarak; gerçekten var olan, varlığı kesin ve tartışmasız olan, ilah ve rab olarak mutlak sahiplik taşıyan, her şeyi yaratan, varlıkta gerçek mülkiyete sahip olan ve adaleti ortaya koyan anlamına gelmektedir (Karaman vd., 2006: 220).

“...Gerçekten ancak Allah hak’tır...” (Hac, 22/6,) “(Allah) buyurdu ki; Hak (benim adımdır) Ve ben gerçeği söylerim.” (Sâd, 38/84)

Bizim çalışmamızda Hak kelimesi toplamda 56 şiirde geçmektedir.

Âlemi sen kendinin kölesi kulu sanma

Sen Hakk için âlemin kölesi ol kulu ol (Son Nebi/Âlemi Sen Kendinin Kulu Kölesi Sanma)

Dünyanı kendinin kölesi, hizmetkârı sanma sen Allah için kendinin kölesi ve kulu ol. Osman Hulusi Efendi’ye ait olan bu dizeler İnsan bu dünya hayatının geçici güzelliklerine aldanıp da kendisini merkeze koymamalı tam tersine bu dünyanın bir imtihan dünyası olduğunu bilmeli ve nefsi terbiye etmesi gerektiği vurgulayarak insanı kibirden uzaklaştırır. Gerçek huzur Allah’a kulluk etmededir. Tasavvufî düşüncenin temellerinden biri olan “Hakkı bilmek ve nefsi terbiye etmek” düşüncesiyle örtüşen dizeler görülmektedir.

Hak şerleri hayreyler

Zannetme ki gayreyler

Ârif onu seyreyler

Mevlâ görelim neyler

Neylerse güzel eyler. (Güldeste 1/Hak Şerleri Hayreyler)

Allah şer gibi görünen şeylerde hayır yaratır bunu sakın başkası yapıyor sanma, arif olan (hakikati bilen kişi) bunu seyrederek ders alır. Mevla’m görelim ne yapar ne yaparsa güzel yapar. İbrâhim Hakkı Erzurûmî bu dizelerinde insanların kendileri için kötü olarak düşündüğü birçok olayın ardında aslında bir hayır ve güzelliğin gizli olduğunu ve bunu da sadece Arif olanların anlayıp görebildiğini ifade etmektedir. “Olur ki bir şey sizin için hayırlı iken siz onu sevmezsiniz. Olur ki bir şey sizin için kötü iken siz onu seversiniz. Allah bilir siz bilemezsiniz.” (Bakara, 216). İnsan başına gelen sıkıntıların

kötülüklerin sadece görünen tarafıyla ilgilenip ardında yatan asıl olanı, iyiliği göremez kötü gibi görünen birçok aslında çok daha güzellikler barındırabilir bunu biz bilemeyiz fakat Allah bilir. İnsan başına gelen olayların sonucunu asla bilemez ancak Allah'ın her işi güzel ve hikmetli olduğuna inanarak tevekkül eder. Şairin teslimiyet ve de tevekkül duygusunu güçlü bir şekilde ifade ettiği görülmektedir.

Gâh düşerim mutlaka gâh asl u geh mülhaka

Bakıp kamudan Hakk'a çağırıram dost dost (Niyazi Mısırî İlahileri/Dost Dost)

Bazen sıkıntıya düşerim, bazen hakikate yönelirim, bazen de yokluğa karışırım. Her şeyden yüzümü Hakk'a çevirip dost diye yalnız ona seslenirim. Niyâzî-i Mısırî'ye ait olan bu dizelerde genel olarak insanın ruh durumunun dönem dönem boşluğa düşmesi, ümitsizliğe kapılması ve iniş çıkışlar yaşamasından söz edilir. Tasavvufî düşünceye göre insanın aslı Allah'ın ruhundan üflenmiş bir sırdır. Bu bakımdan insanın hakikatini bulması Allah'a yaklaşması çok da zor değildir. Dost kelimesi ise burada Allah'ı simgeler, tasavvufta Allah, en yakın dost olarak nitelendirilir ve derin sevgi ve yakınlığın ifadesidir. Şair her durumda Allah'a yönelerek O'na "dost dost" diye seslenir ve samimi bir yakarış ile bağlılığı gösterilmektedir.

Cümle ümmetten hayırlıdır o şâhin ümmeti

Ümmetine cümleten artık eder Hak rahmeti (Niyâzî Mısırî İlahileri/Ol Cihanın Fahrinin Sırrına Kurban Olayım)

O (Hz. Peygamberimizin) ümmeti tüm ümmetlerden daha hayırlıdır. Allah, O'nun ümmetinden hepsine rahmet eder. Yine Niyazi Mısırî'ye ait olan bu dizeler ise Peygamber efendimizin ümmetinin diğer ümmetlerden üstün tutulması, Kur'an-ı Kerim'de geçen "Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz..." (Âl-i İmran 3/110). Şair Hz. Muhammed'in ümmetinin diğer ümmetlerden üstün olduğunu ve Allah'ın bu ümmetten olan herkese rahmet ettiğini dile getirmektedir.

1.3. Mevlâ: Mevlâ kelimesi, sözlükte "bir kimsenin yakını, dostu, arkadaşı ve yardımcısı olmak, onun yönetimini üstlenmek" anlamındaki "velâyet" (vilâyet) kökünden türemiş bir isim ve sıfat olup; "birine sevgiyle bağlanan, dost, yardımcı, sahip ve mâlik" gibi anlamlar taşımaktadır (Topaloğlu, 2004: 29/440-441).

"Kur'an-ı Kerim'de yirmiden fazla yerde zikredilmiş ve daha çok Rab manasında kullanılmıştır. Bunların çoğu Allah Teâlâ'nın sıfatıdır." (Karaman vd., 2006: 438).

Bizim çalışmamızda ise Mevla kelimesi toplam 14 şiirde yer almaktadır.

Gani Mevlâ'm nasip etse varsam ağlaya ağlaya

Medine'de Muhammed'i görsem ağlaya ağlaya (Edeb Ya Hu/Gani Mevlam)

Rızık bol olan Allah'ım nasip etse de varsam ağlaya ağlaya, Medine'de Hz. Muhammed'i görsem ağlaya ağlaya. Yûnus Emre'ye ait olan bu eserde Peygamber aşkıyla dolu bir özlem dile

getirilmektedir. Şair, Medine'ye gidip Hz. Muhammed'i görmeyi ağlayarak dilemekte ve yüce Allah'tan samimi bir duada bulunmaktadır.

İbrâhim Hakkı Erzurûmî ise bir başka eserde Mevlâ kelimesine şu şekilde yer verilmiştir.

Hiç kimseye hor bakma

İncitme, gönül yıkma

Sen nefsine yan çıkma

Mevla görelim neyler

Neylerse güzel eyler (Güldeste 1/Hak şerhleri Hayreyler)

Şair sade ve anlaşılır bir dil kullanarak adeta bir öğüt niteliğinde güzel ahlaktan bahsetmektedir. Gönül kırmamaktan, insanı incitmemekten, nefse uymamaktan ve son iki dizesinde de Allah'a olan teslimiyeti vurgulanmaktadır.

Zulmet dillerden gitsin

Bizi Mevlâ affetsin

Hürmetine rahmetsin

Mah-ı Rahman elvedâ (Ramazan İlahileri/Feyiz Dolu Demlerin)

Dillerden kötü sözler gitsin Mevlâ bizi bağışlasın. Onun hürmetine bize rahmet etsin, rahman ayı elveda. Bedia Kirazoğlu'nun bu ilahisi rahmet ayı olarak bilinen ramazan ayından bahsetmektedir. Zulmet, karanlık anlamındadır fakat burada mecazi anlamda kullanılarak kötü sözleri, kalp kıran cümleleri ifade etmektedir. Şair bunların bitmesini ve rahman ayı olarak anılan Ramazan ayı hürmetine Mevla'dan af ve rahmet dilemektedir. Tasavvufta bu tür dilek ve dualarda genellikle sevgili, veli, ya da mutasavvıf kişilerin isimlerin yüzü suyu hürmetine af dileyip dua edildiği görülmektedir. Rahmet ve af edecek olan Allah'tır ama bu eserde de olduğu gibi bazen sebepler sunularak dua edilir. Yine Mevlâ'dan af dileyen bir başka şairin ilahisini de şu şekilde görmekteyiz.

Mevlâ bizi afv ede

Gör ne güzel 'ıyd ola

Cürm ü hatâlar gide

Bayrâm o bayrâm ola (Son Nebi/Can Bula Cananını)

Mevlâ bizi affetse gör ne güzel bayram olur. Günahlarımız ve hatalarımız silinse bayram işte o zaman bayram olur. Alvarlı Muhammed Lütfi Efendi'ye ait olan bu eser de bir önceki örneğimizdeki gibi Mevlâ'dan istenilen affı vurgulamaktadır. Şair bu sefer de günahların, hataların silinip affedildiğindeki sevincini bayram gününe benzetmektedir. İslâmiyet'te bayram Ramazan ibadetinden sonra Müslümanlara verilen bir armağan bir hediye niteliğinde sevinçli ve mutlu günlerdir diyebiliriz. Mevlâ'dan affının kabul olduğunu gören şair de bundan ne derece mutlu olup sevineceğini bu benzetmeyle dile getirmekte olduğu görülmektedir.

1.4. Hû: Arapçada “O” anlamına gelen müstakil bir zamirdir ve ilahî isimler arasında yer alır. Allah’ın mutlak gaybı ve zatî varlığını temsil eden güzel isimlerinden biridir. Başlangıçta zikir uygulamaları üç ya da yedi isimle yapılırken, zamanla bu sayı on ikiye çıkarılmıştır. Bazı âlimler, yalnızca “Hû, Hû” diyerek yapılan zikirleri uygun bulmamış olsa da, hakikat ehli sûfîler, bu lafzın Allah isminin uluhiyet boyutunu yansıttığını belirtmişlerdir. Onlara göre “Hû” ifadesi, Allah’ın zâtî gaybına ve hüviyet-i batînîsine işaret etmektedir. “Hû” ile ilgili halk arasında kullanılan bazı deyişler de vardır. Örneğin, bir işin tamamlandığını anlatmak için “Ya Hû” ya da “Bu işe artık ya Hû dedik” gibi ifadeler kullanılır. (Cebecioğlu, 2004: 282).

"Bazı gülbangler, gerçeğin Allah katında makbul olduğunu, onun niyaza layık olduğunu bildirmek üzere, "Gerçeğe Hû" sözüyle biter.

Mevlânâ çoğu zikrini Allah veya Hû sözleriyle yaparmış:

Hû derim, her gece kudsiler üzerine gönülden Hû Hû derim." (Cebecioğlu, 2004: 282).

Tasavvufta Allah isminin yerine kullanılan “Hû”, anlam olarak “O” zamiridir. Kur’an-ı Kerim’de Allah ismi yerine geçmesi ve özellikle tasavvufî gelenekte özel bir isim olarak benimsenmesi nedeniyle önem kazanmıştır. Bazı görüşlerde, bu ismin İsm-i Âzam olduğu da belirtilmiştir. Rivayetlere göre Hz. Ali’nin dua ederken “Yâ Hû” dediği aktarılmıştır. Dervişler ise zikir sırasında sıkça “Hû, Hû” diyerek bu ifadeyi tekrar ederler. “Yâ Hû” sözü aynı zamanda “Her şey sona erdi, yalnızca O kaldı” anlamını da taşır ve bu yüzden dervişler dualarını çoğu zaman “Hû” diyerek tamamlar. Hitap ve yanıt anlamında da kullanılan bu kelime, tarikat ortamlarında müridin şeyhinin kapısına geldiğinde “Destur!” diye seslenmesine karşı içeriden “Hû” cevabı gelirse giriş izni olduğunu ifade ederdi. Bir işin başarıyla tamamlandığını belirtmek için de “Bu iş tamam, ya Hû!” gibi ifadeler kullanılırdı. Günlük kullanımda ise bu kelime bazen bir süsleme ve ünlem olarak da yer alır. Ayrıca dervişler arasında “Elvedâ!”, “Allah’a ısmarladık!” gibi anlamlarla da sıkça kullanıldığı görülür (Pala, 2020: 210).

Canbulat’a göre Hû ismi, Allah’ın zâtını ve mutlak gayb olan ilâhî hüviyetini ifade eder. Bu nedenle mutasavvıflar ve sûfîler, zikrin en faziletisini Allah’ın zâtî ismi olan Hû ile yapılan zikir olarak kabul etmişlerdir (Canbulat, 2006: 263).

Bizim çalışmamızda Hû kelimesi 13 farklı eserde yer almaktadır.

Ey derde dermân ey Ganî Sübhân

Bedende bu cân hû demek ister (Ateşi Aşk 2/Yüce Sultanım)

Ey dertlere deva olan, ey yüce Allah, bu bedendeki can sadece “hû” demek ister. Sözleri Yûnus Emre’ye ait bir eserdir. Can, sürekli Allah’ı anmak istemekte onun derdi de dermanı da Allah’ı zikretmek yani “Hû” demektir çünkü bu Allah’ı anmanın en sade halidir. Yukarıdaki açıklamamızda da belirttiğimiz gibi Hû burada Allah’ı işaret eden en yalın ve derin bir zikir biçimi olarak kullanılmaktadır.

Ey derde dermân ey Ganî Sübhân

Bedende bu cân hû demek ister (Ateşi Aşk 2/Yüce Sultanım)

Ey dertlere deva olan, ey yüce Allah, bu bedendeki can sadece "hû" demek ister. Sözleri Yûnus Emre'ye ait bir eserdir. Can, sürekli Allah'ı anmak istemekte onun derdi de dermanı da Allah'ı zikretmek yani "Hû" demektir çünkü bu Allah'ı anmanın en sade halidir. Yukarıdaki açıklamamızda da belirttiğimiz gibi Hû burada Allah'ı işaret eden en yalın ve derin bir zikir biçimidir.

Her dem aba puş eyleyen ama Ya Hû

Türlü derde dûş eyleyen aman Ya Hû (Güldeste1/A Sultanım)

Her an üstüne aba giydiren, aman ya hu her türlü derde düşüren aman ya hu. Sözleri yine Yunus Emre'ye ait olan bir eserdir. Allah hem korur sarar, hem de dertlerle sınar. Kul ise her halini Ya Hu diyerek O'na arz eder.

1.5. Hüda: Algül'e (2002: 85) göre Allah ismi, yüce varlık için kullanılan özel bir addır ve bu tür özel isimlerin başka dillere tam olarak çevrilmesi mümkün değildir. Arapçadaki başka bir kelime bile bu ismin yerini dolduramaz. Bu nedenle, ister Arapça ister başka bir dilde olsun, "Allah" isminin yerini başka bir kelimenin tutamayacağı konusunda uzmanlar hemfikirdir. Bununla birlikte Kur'an'da Allah lafzıyla kastedilen yüce zat için ilâh, Mevlâ ve Rab gibi kelimeler de kullanılmıştır. Bu doğrultuda Farsçadaki Hüda ve Yezdan ile Türkçedeki Tanrı ve Çalap gibi isimler, her ne kadar doğrudan Allah isminin yerine geçmese de, ayet ve hadislerde geçen ilâh, Mevlâ ve Rab gibi isimlerin karşılığı olarak kullanılabilir.

Bizim çalışmamızda Hüda kelimesi 12 farklı eserde görülmektedir.

Müsâvîdir seni görmek güzel Allah'ı görmekle

Yüzün âyine-i nûr-i Hudâ'dır yâ Resûlallah (Ateşi Aşk1/Cemalin Hüsnüne)

Ey Resûlallah seni görmek güzel Allah'ı görmek gibidir. Yüzün Allah'ın nurunun aynasıdır. Şeyh Hayrullah Tâceddin Efendi'ye ait bu dizelerde Hz. Peygamberimiz'in yüzünün Yüce Allah'ın nurunu yansıtan bir ayna gibi olduğunu dile getirilmektedir. Bu benzetmeyle de teşbih sanatının olduğunu görmekteyiz.

Sakin terk-i edepten, kûy-i mahbûb-ı Hüdâdır bu

Nazargah-ı ilahîdir, Makam-ı Mustafa'dır bu (Edeb Ya Hu/Edeb)

Edebi terk etmekten sakın ki burası Allah'ın sevdiği kulunun yurdu. Burası Allah'ın gözetlediği yerdir, Hz. Peygamber'in makamıdır. Şair Nâbî'nin çok bilinen yaygın bir eseridir.

1.6. Rahmân/Rahîm: "Er-Rahmân: Ezelde bütün yaratılmışlar hakkında hayır ve rahmet dileyen, sevmediğini, sevdiğini ayırt etmeyerek bütün yarattıkları sayısız nimete boğan manasınadır.

Er-Rahîm: Pek ziyade merhamet edici, verdiği nimetleri iyi kullananları daha büyük ve ebedî nimetler vermek sûretiyle mükâfatlandırıcıdır." (Cebecioğlu, 2004: 52).

Topaloğlu'na (2007: 415) göre, "rahmet" kelimesi (ruh, merhamet) kökünden türemiştir ve

“merhamet etmek, acıyarak korumak” anlamına gelir. Bu kökten gelen “rahmân” ise, “şefkat gösteren, merhamet eden ve acıyan” anlamında kullanılmaktadır.

“Rahîm” ve “Rahmân” sıfatları, Allah’ın merhametini ifade eden iki önemli isimdir. Besmele’de geçen bu kelimelerden “Rahîm”, ahirette özellikle müminlere yönelik olan ilahî rahmeti anlatırken; “Rahmân” ise dünyada ayırım gözetmeden tüm canlılara yöneltilen merhameti ifade eder. Allah, dünyada her insana dilediği ölçüde rahmet ederken, ahiret hayatında bu rahmeti sadece inananlara sunar (Pala, 2020: 373).

Bizim çalışmamızda bu kelimeler 10 eserde yer almaktadır.

Bu miskin Yunus’un çoktur günahı

Günahımdan kıl af Rahmanım Allah (Güldeste 3/Meded Kıl Derdime)

Bu miskin Yûnus’un günahı çoktur, Rahmân olan Allah’ım günahlarımı affet. Miskin kelimesi dervişlerin kendilerini tanımlamak için eserlerinde sıkça kullandığı bir ifade olarak görülmektedir. Sözleri Yûnus Emre’ye ait olan bu şiirde de şair kendini miskin yani aciz, zavallı biri olarak tanımlar. Nefsiyle yüzleşerek kendi günahlarının çokluğunu kabul etmekte ve Allah’ın Rahman sıfatına sığınarak affını dilemektedir. Rahmân isminin geçmesi Allah’ın sonsuz merhametine vurgu yapmakta ve günahın çokluğu, büyüklüğü değil Allah’ın affediciliği vurgulanılmaktadır.

Es-selâm ey Rahmet-i Rahmân olan son Nebî

Es-selâm ey dertlere dermân olan son Nebî (Son Nebi/Es Selam Ahmedî Muhtar Olan Son Nebi)

Peygamber Efendimiz, Allah’ın “rahmân” isminin bir tecellisi olarak âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Aynı zamanda maddi ve manevi tüm dertlere derman oluşuyla da anılır. Sözleri Ahmet Efe’ye ait olan bu dizelerde de Hz. Peygamber’in bu iki vasfı öne çıkarılmaktadır. Onun “Rahmet-i rahmân” ve “dertlerin dermanı” olması ifade edilmektedir. Bu ifadeler bir sığınış ve ilahi merhamete ulaşma arzusudur. Tasavvufta Hz. Peygamber, Allah’a ulaştıran en merhametli rehberdir. Burada da o rehberliğe hürmetle selam gönderilmektedir.

2. Tasavvufî Kavramlar

2.1. Aşk: Arapça kökenli olan bu kelime, derin ve yoğun sevgiyi ifade eder. Aşk hem maddî hem de manevî boyutlarda ortaya çıkabilir. Gözle görülene, güzelliğe ve cinsel çekiciliğe yönelik yönelişle doğan aşk genellikle maddî aşk olarak tanımlanır. Hayalî veya platonik olan türü de bu kapsamdadır ve genellikle edebî metinlerde mecazî aşk olarak karşımıza çıkar. Buna karşılık hakikî aşk ise ilâhîdir; yani Allah’a duyulan aşktır. Nitekim bir kudsî hadiste, “Ben gizli bir hazineydim; bilinmek istedim, âlemi yarattım” ifadesi yer alır ve bu, ilâhî aşkın kaynağını açıklar.

Allah’ı tanımak, ancak onu sevmekle mümkündür. Gerçekten seven bir kişi, Allah’ın mahlûkatını da

sever. Bu sevgi, güzelliğe değil, güzelliğin yaratıcısına yöneliktir. Yaratandan ötürü yaratılanı sevmek, bu anlayışın temelidir. Âşık olan kimse, Allah'ın kudretini, rahmetini ve sanatını varlıklar üzerinden temaşa eder. Bazı kaynaklarda mecazî aşkın, hakikî aşka ulaşmada bir köprü olduğu belirtilmiştir. Çünkü hakikî aşk sadece bilgiyle elde edilemez; gönülden gelen bir yönelişle mümkün olur. (Cebecioğlu, 2004: 65).

Yanar kalbim gözüm ağlar senin âteş-i aşkınla

Bu âlemde bütün aşkım sanadır yâ Resûlallah (Ateşi aşk1/Cemalin Hüsnüne)

Kalbim senin aşkının ateşiyle yanar, gözüm ağlar. Ey Resulallah bu dünyadaki bütün aşkım yalnız sanadır. Şeyh Hayrullah Taceddin Efendi'ye ait olan bir eserdir. Şair, Hz. Peygamber'e duyduğu derin aşkın gönlünde bir yangına, gözlerinde ise sürekli bir ağlayışa dönüştüğünü dile getirmektedir. Aşk öyle kuvvetlidir ki hem bedeni hem de ruhu etkileyen bir tutkuya dönüşmüştür. Bu aşkın yalnızca dünyevî bir sevgi olmadığı, bütün varlığını kuşatan ilahî bir bağlılık olduğu ifade edilir. Şair, bu dünyadaki tek gerçek aşkının Allah Resûlü'ne ait olduğunu vurgulamaktadır.

Rahmet mağfiret sende

Kadir ve kıymet sende

Aşk muhabbet sende

Mah-ı Sultan elveda (Ramazan İlahileri/Feyiz Dolu Demlerin)

Rahmet de bağışlanma da sende, değer ve kıymet de sende. Aşk ve sevgi de sende, Sultan ayı elveda. Bedia Kirazoğlu'na ait bir eserdir. "Mah-ı Sultan", Ramazan ayının özel bir ifadesidir. Ramazan, yalnızca oruç ibadetinin değil, rahmet, mağfiret, ilahî sevgi ve manevî kıymetin toplandığı mübarek bir zamandır. İlk üç dizede, bu ayın taşıdığı ruhî zenginlikler ardı ardına sayılarak ayın kutsiyetine dikkat çekilmektedir. Şair son mısradan ise bu mübarek zamanın bitişine hüznle veda etmektedir.

Senden gelir cevır ü cefa, ben âh u vah etmeyeyim,

Düşmüşüm aşkın oduna, yanıp nice tütmeyeyim. (Son Nebi/Senden Gelir Cevr ü Cefa)

Zulüm ve cefanın senden gelirse, ben neden "ah" edip inleyeyim ki? Aşkının ateşine düşmüşüm, yanarken nasıl dumanım çıkmasın? Yunus Emre'ye ait bir eserdir. Şair, sevdiğinden gelen her türlü zorluğu gönüllü olarak kabul eder. Çünkü aşkı gerçekten hisseden biri için acı bile kıymetlidir. "Senin aşkının ateşine düşmüşüm" derken, bu sevda uğruna yanmayı doğal bir hâl olarak görür. Sonunda da, "yanıyorsam elbette dumanım da tüter" diyerek, yaşadığı duygunun dışa yansımalarının da normal olacağını dile getirmektedir.

2.2. Vahdet: "Yalnızlık, teklik, birlik. Allah'a yakınlık, Allah'a ulaşma." (Devellioğlu, 2012: 1319).

Kelime anlamıyla "birlik"tir. Hakiki anlamda ise Allah Teâlâ'nın birliğini ifade eder. Tasavvuf yolunda yürüyen sufiler için vahdet, ulaşılan en yüksek mertebelerden biridir. Bu yolda bazen "vahdet",

“vahdet ehli”, “vahdet deryasına dalmak” gibi ifadelerle karşılaşılır. (Cebecioğlu, 2004: 681).

Kimi halvet kimi kesret kimisi vahdetdedir

Kimisi yârânı hem yârı ile ülfetdedir (Hulusi Aşk2/ Kimi Halvet Kimi Kesret Kimisi Vahdettendir)

Kimi inzivada (yalnızlıkta), kimi kalabalıkta, kimi birlik (vahdet) halindedir; Kimi ise dostlarıyla ve sevgiliyle bir arada, yakınlıktadır. Hulusi Efendi'ye ait bir eserdir. Şair, insanın manevî hâllerine dair farklı duruşları dile getirir. Bazıları dünyadan uzaklaşarak yalnızlığı (halvet) tercih eder, bazıları ise kalabalıkların içinde (kesret) bir yolculuk sürer. Kimileri ise her şeyi bir görme hâli olan vahdet makamına ulaşır. İkinci mısırada, kimi insanlar hem dostlarıyla hem de sevdikleriyle iç içe yaşar, onlarla yakınlık kurar, manevî yolda herkesin farklı bir hâl üzere olduğunu, kimsenin yolunun diğerine üstün olmadığı aktarılmaktadır.

Allah Vahid'dir Ehad kesrette vahdet Allahus Samed ya kutbi ya Gavs gamdan et halas

Halveti yolu Cerrahi piri samedül kavmim ya kutbi ya Gavs gamdan et halas
(Güldeste3/Allahu Rabbi)

Allah birdir, tektir; çoklukta da birliği gösterendir. Allah Samed'dir (hiçbir şeye muhtaç olmayan). Ey kutb, ey Gavs! Beni gamdan kurtar. Halvetî yolu Cerrahî pîridir, kavmin dayanağıdır o. Ey kutb, ey Gavs! Bizi gamdan kurtar. Şair, Allah'ın “Vahid” ismiyle mutlak birliğine vurgu yapmaktadır. Her ne kadar dünyada çokluk (kesret) görünse de, hakikatte tek olan Allah'tır ve bu kesrette vahdeti görmek tasavvufî bir idraktır. “Allahus Samed” ifadesiyle O'nun hiçbir şeye muhtaç olmadığı, her şeyin O'na muhtaç olduğu hatırlatılır. Devamında şair, manevî rehber olarak gördüğü “kutb” ve “Gavs”tan, yani Allah dostlarından kendisini gamdan kurtarmalarını ister. Halvetî tarikatına bağlı olan Cerrahî kolunun pîri övülür. Bu pîr, sadece kendi yolunun değil, bütün bir topluluğun manevi desteği olarak görülür. Yine aynı şekilde, pîrin şefaet ve dua ile gamdan kurtuluş niyazı yinelenildiği görülmektedir.

2.3. Tecellî: *"Hakk'ın varlığının çeşitli mertebelerde zuhuru ve sâlikin keşf yoluyla bu zuhuru idrâk etmesi. Âşikâr olmak, açığa çıkmak, görünmek."* (Çıpan, 2019: 298).

Sözlükte “ortaya çıkma görünme” anlamına gelir. Tasavvufta ise, ilahî hakikatin kalpte meydana gelişi, yani gayb âleminde gelen manevî nurların gönülde zuhur etmesi olarak tanımlanır. Bu durum, Allah'ın isim ve sıfatlarının, kalbini arındırmış bir sûfide görünür hâle gelmesiyle ortaya çıkar.

Bu tecelli hâli ancak nefis terbiyesiyle mümkün olur. Arınmış kalplerde Hakk'ın isim ve sıfatları tecellî eder. Nitekim mutasavvıflar, Allah ile kul arasında yetmiş perde (hicab) bulunduğunu ifade eder. Bu perdeler, kulun manevî tekâmülüyle kalkar; aksi hâlde ilahî tecelliyi fark etmek mümkün olmaz.

Gerçekte Allah, her an bir tecelli hâlidir. Ancak bunu ancak kalp aynasını cilalamış, manevî duyarlılığa erişmiş kimseler idrak edebilir. Kur'ân-ı Kerîm'de de bu duruma işaret edilir; mesela A'râf Sûresi'nin 142. âyetinde, Allah'ın dağa tecelli etmesiyle dağın parçalanıp Hz. Mûsâ'nın bayılması

anlatılır. Bu kıssa, Allah'ın dünya gözüyle görülemeyeceğini, ilahî tecellinin ağırlığını vurgulayan önemli bir örnektir. (Karaman vd., 2006: 640).

Nur-i cemali Hakkın visali

Eyler tecelli Dil olsa hâli (İlahiler1/Ömrün Bitirmiş)

Hakk'ın cemalinin nuru ve O'na kavuşma, ancak kalp hazır olursa gönülde tecelli eder. Sıdkı Baba'ya ait olan bir eserdir. Şair, Allah'ın güzelliğinin (cemal) ve O'na ulaşmanın (vuslat) ancak kalp hazırsa mümkün olacağını dile getirir. Burada "dil" kelimesi, tasavvufî anlamda "gönül"dür. Gönül, nefsin perdelerinden arınmış, Hakk'a yönelmiş bir hâle bürünürse, o zaman ilahî güzellik orada yansır. Tecelli yani Allah'ın bir yönüyle görünür olması, sadece fiziksel değil, ruhsal bir hazır oluşla gerçekleşebilir. Beyit, ilahî aşkın kalpte doğması için önce kalbin bir hazırlık sürecinden geçmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Sür çıkar ağyârı dilden tâ tecellî ide Hakk

Pâdişâh konmaz sarâyâ hâne ma'mûr olmadan (Edeb Ya Hu/Vasıl Olmaz)

Çıkar yabancıları gönlünden ki Hakk orada tecelli etsin; Zira padişah, harap bir saraya değil, hazırlıklı olana gelir. Şemseddin Sivasi Hz.'ne ait bir eserdir. Şair, kalbi Allah'ın tecelli edeceği bir mekân gibi düşünür. Ama bu kalp, Allah'tan başka şeylerle doluysa, O'nun nûru oraya doğmaz. "Ağyâr" yani yabancılar; dünya tutkuları, nefis arzuları ya da Allah'tan uzaklaştıran her şeydir. Bu unsurlar kalpten temizlenmeden, ilahî yakınlık mümkün değildir. Tıpkı bir hükümdarın yıkık bir saraya girmeyeceği gibi, Hakk da hazırlıksız bir kalpte zuhur etmez. Bu yüzden önce kalbi arındırmak gerektiği ifade edilmektedir.

SONUÇ

Ahmet Özhan'ın seslendirdiği eserler, klasik dinî-tasavvufî şiir geleneğini günümüze taşıyan önemli örnekler arasında yer almaktadır. Bu eserlerde yer alan Allah'ın isimleri ve tasavvufî kavramlar, hem bireyin manevî yolculuğunu hem de ilahî aşkla olan bağını yansıtır. Özellikle aşk, tecellî ve vahdet gibi kavramlar aracılığıyla, insanın Allah'a ulaşma gayreti; sabır, tevekkül ve teslimiyet gibi tasavvufî duruşlarla açıklanmıştır.

KAYNAKÇA

- Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. 2. Baskı. Ankara: Anka Yayınları.
- Çıpan, M. (2019). *Mevlânâ ve etrafındakiler*. 1. Baskı. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Karaman, F. (2006). *Dinî kavramlar sözlüğü*. 1. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Onay, A.T. (2000). *Eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı*. 1. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pala, İ. (2020). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. 31. Baskı. İstanbul: Kapı Yayınları.